

DOGMA VE DRAMA

Prof. Dr. Murat TUNCAY *

2000'e bir kala, Doğu ve Batı kültürünün iç içe geçmişliğinin yüzyıllara dayalı birikimi üzerinde yaşayan bu coğrafyada inanılmaz şeyler yaşıyoruz. Başka ülkelerde de bizde de bir grup insanın insanlığa ve uygarlığa karşı işlemekte oldukları suçlar hakkında görünenler ve duyulanlar açıkça gösteriyor ki cehalet yine hareket halinde ve yine biliyoruz ki hareket halinde olan cehaletten daha korkunç bir güç yoktur.

Cahil kafa bilmeyenden çok düşünemeyen kafadır ve bir bakıma hasta bir kafadır bu cehaletinden haberi olmamak cahilin hastalığıdır. Mutsuz, anlayışsız, hoşgörüsüz, soru sormayan; doğru dürüst bilmediği kalıpları tekrarlayıp dururken akıl yürüttüğünü sanan; çevresini sürekli suçlayan; çok kolay etki altında kalan; hele olumsuz anlamda çok kolay yönlendirilebilen; anlamadığını, kavrayamadığını yok sayan ya da yok saymaya yönelen; dünyaya sevgiyle değil nefretle yönelen insanların kimi zaman tek tek, kimi zaman kitlesel olarak kalkıştıkları eylemler, bilimin, teknolojinin, sanatın ve felsefenin günümüzde ulaştığı boyutlarla karşılaştırıldığında, her halde insanlık için en çok bu çağda şaşırtıcı olmaktadır.

Olup bitenlerin din adına, inanç adına yapılıyor görüntüsü asal gerçeği gözümüzden kaçırmamalı. İnatla savunan bu amaçla yakan, yıkan, öldüren; başka tür bir yaşam biçimi ya da düşünceye varolma hakkı tanımayan radikal eylemlere yön veren zihin hastalığının mikrobi bellidir. İnsanlığın çok eskiden beri tanıdığı ama bir türlü kökünü kazıyamadığı bu mikrobun adı **Dogma**'dır. Bu yazıda **Dogma** ile ona karşı insanlığın geliştirdiği en güçlü antibiyotiklerden biri olan **Drama**'nın negatif ilişkilerini ana çizgileriyle ele almayı amaçlıyoruz. **Dogma**'nın mantığını; **Dogma**'yı yaratan ve besleyen eğilimlerin güç kaynaklarını, **Tiyatro** ile **Din** arasındaki yüzyıllara dayalı geçimsizliğin özündeki **Dogma** ile **Drama** arasındaki negatif ilişkileri irdelemek; ülkemizin kültür yaşantısında hakettiği yeri almasına çalıştığımız tiyatro sanatı konusundaki girişimlerin sağlam bir tabana oturtulması açısından önem taşımaktadır.

Bu böyledir. Her zaman ve her koşulda böyledir. Böyle kalacaktır. Doğrusu budur. Başka türlü açıklaması yoktur. Karşıtlık ve seçenek olamaz. İnanmak ve bağlanmak esastır. Kuşkulanmak, sorgulamaya, tartışmaya kalkışmak sapkınlıktır. Sapkınlık hiç bir biçimde kabul

* Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü Başkanı.

edilemez. İşte, hangi alanda ve içeriği ne olursa olsun, bu radikal tavırla dayatılan düşünce bir **Dogma**'dır. Tanımı da zaten öyle yapılır: *Her türlü inceleme ve eleştirmenin üstünde tutulan; gözü kapalı inanılan düşünce.*¹ Ya da: *Her türlü inceleme ve eleştirinin üzerinde tutulan, doğruluğu denemesiz ve tartışmasız kabul edilen ve değişmez sayılan düşünce.*²

Hiç kuşkusuz dogmalar durup dururken ortaya atılmış düşünceler değillerdir. Her dogma muhtemel sorulara karşı hazırlanmış bir yanıt görünümü taşır ve ikinci bir soruya tahammülü yoktur. Her dogma'ya bu bakımdan bir tür etiket gözüyle de bakılabilir. **Dogma**, düşünsel bir otorite olarak; Aslında öyle olmadığı halde öyle görünebilmek için ağırlığını ve yaptırım gücünü çeşitli yöntemlerle korumaya alır ! Bu yöntemler, içerdiği özün kurcalanmasını engellemeye yönelik baskıcı ve köktenci bir karakter taşırlar.

Dogma'lara : Belirli bir düzen anlayışının temellendirilmesi ve korunması amacıyla oluşturulmuş birtakım kalıplı düşünceler olarak da bakılabilir. Bu bir ahlak düzeni olabilir; bir siyasal düzen olabilir; ideolojik, dinsel hatta bilimsel düzen modellerinde dayanak noktaları olarak da karşımıza çıkabilir. **Dogma** bu düzenin bozulması, karışması ya da ortadan kalkmasına yol açabilecek düşünsel hareketlerin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla varedilmiş bir güvenlik sistemi olarak da değerlendirilebilir. Bilindiği gibi Düşünceyi dogmalar üzerine kurma yöntemine de: **Dogmatizm / Dogmacılık** denmektedir.

Dogmatizmin en bilinen biçimi de dinsel dogmatizmdir. Ağırlıklı olarak Ortaçağ düşüncesine egemen olan bu dogmatizm sonraki çağlarda da teolojik yapıdaki her düşüncenin karakteristiğini oluşturmuştur. Hıristiyanlığın belli dogmaları vardır. Bunlara inanılacak, bunlara dayanılacak, her şey bunlarla temellendirilecektir. Müslümanlık için de, bütün dinler için de durum farklı değildir. Ne var ki dinler için dogmatikliği bir kusur olarak göstermek bir bakıma doğru olmaz. Din zaten bir dogmalar dizgesidir. Dinler imana dayanırlar ve iman ile aklın uygunluğu sorunu oldukça tartışılmışsa da çağımızda iman konularının akılcı şeyler olduğunu ileri ürecek akli başında kimse kalmamıştır. Şu halde din dogmalarının dogma olarak kalmaktan başka umarları yoktur. Dogmatizmin asıl büyük tehlike olduğu alan ise düşünce alanıdır. İman zaten mahkumdur ama düşüncenin Dogmalara mahkum edilmesi kabul edilemez. Çünkü Düşünce nerede ve ne zaman dogmatik olduysa orada o anda kavramıyla çelişmiş demektir.³

İçeriği ne olursa olsun Dogmaların en tipik olarak karakteri değişime kapalı, statik yanlarıdır. Şöyle de söylenebilir: Devinim dinamiği engellenmiş her donuk düşünce kalıbı bir dogmadır. Bu, düşüncenin belli kalıplaşmış, dondurulmuş, değişmez ve değiştirilmez formüllerle boş bir kasnak gibi işletilmesidir. Bu işleyişe de artık düşünce denemez. Çünkü düşünce yapısı ilerlemek, derinleşmek, araştırmak, ilişki kurmakla belirlenir. Dogmatizm ise bütün bu soruları kökünden halleder. Her şeyi hazır verir, komprime fikirler yutturur. Bilgi ve fikir standartları oluşturur ve insanlara at gözlükleri taktırarak onları iki boyutlu, menzili sınırlı bir yaşam anlayışına mahkum eder.

Bu yapısıyla Dogma, insanın en olağanüstü yetisi olan düşünme, akıl yürütme özelliğine ters bir olgu olarak kendisini göstermektedir. Çünkü düşünce özünde dinamik bir süreçtir. Oluşur, gelişir ve değişir. Değişebilme özelliği onun sağlıklı işleyişinin en önemli gösterge-

1 Türkçe Sözlük, 6 Baskı Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1974, s. 232

2 Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi** C:3, Remzi Kitabevi, İst. 1977, s. 80.

3 Biz Hüsnü Atıok, **Niçin Diyalektik**, Çağdaş yay. İst. 1977, ss. 33-35

sidir. Değişim dinamikleri yok edilen düşünce kalıplaşır ve bir anlamda yaşamsallığını yitirir. Dogmatizmin tutsağı olmuş bir düşünce için ne yaratıcılık, ne de doğru değerlendirme mümkündür. Hatta dogmatik bir düşünceden yola çıkarak doğru bir saptama bile yapılamaz. Çünkü bir doğru bile çevre sınırlanılıp dondurulduğunda, artık hiç bir gerçekliğe karşı olamayacağı için, doğru olmaktan çıkar.

Yığınsal bir niteliğe yönelen ve bireyi ortadan kaldıran Dogmatizm, değişimin evrensel yasalanna karşı bir direnişle değişmezliği savunarak yeni ve özgün her ürüne kapıları sınıksız kapatır; Kendini yenileme, onarma, düzeltme, değerlendirme ve yeni bir şey söyleme olanağından da özü gereği yoksun olduğundan, kaçınılmaz olarak eskir. Görünürde işlevselliğini sürdürüyormuş gibi gözükse de insanların gereksinimlerine cevap veremez duruma gelir. İnatla sürdürülmek istendiğinde -Ki çoğunlukla böyledir - gizli - açık çekişmelerin, Traji-Komik görünümünün odağı konumuna gelir, dayanır.

Bilmek ve eylemek insanın temel yaşam güdüleridir. Varolmanın temel koşullarını sağlayan insan bilmek ve eylemek istiyor. Giderek artan gereksinimleri daha iyi koşullarda yaşama isteğini her dönemde ateşliyor kişinin koşullarını daha iyiye, daha doğruya ve daha güzele ulaştırmak için bilmeye ve eylemeye zorunlu. Yaşamın özü bu kuşkusuz. Elde ettiklerini koruma kaygısı, daha iyi koşullara ulaşma kaygısıyla birleşince *Yaşam kaygısı* ister istemez *Çıkar çatışmalarına* dönüşüyor ve **Dogma**'nın statikocu yapısı için önemli bir dayanak noktası ortaya çıkıyor : **Düzen ve Düzenin korunması.**

Doğa da toplum da bu sınır tanımaz yaşam eğilimini fiziksel ve düşünsel engeller getirerek bir düzen altına almaya çalışıyor. Her sınır bir çerçeve ortaya koyuyor. Düzeni insandan daha çok önemseyen her yöneliş, değişim dinamiklerini denetin altında tutmaya çalışıyor. Bu eğilimin bir uzantısı olarak şöyle de söylenebilir: Dogmalar, düşünsel alandaki değişim girişimlerine karşı oluşturulmuş en amansız savunma sistemleri olarak kullanılagelmişlerdir. İnsanlığın kültür tarihi, insanın bu fiziksel ve düşünsel çerçevelerle hesaplaşmasının tarihidir bir bakıma. Uygarlığın yaşı da bu sınırları zorlamaya başlamasıyla başlamıştır da denilebilir.

Kişi davranışlarına egemen olmaya başladığı aşamadan itibaren insanlığın bu kavgasında kendisine bir yer bulmak; bir seçim yapmak durumundadır. Ya işin kolayını seçip *sınırları korumanın, sınırları koruyanların* safında yer alacak ya da işi zorunu seçip *sınırları zorlayanların* safında kendisine bir yer arayacaktır. Bir yanda çeşitli nedenlerle bu kalıbın olduğu gibi kalmasından, sürdürülmesinden yarar sağlayan çevreler ve sempatanları; öteki yanda değişim yanlıları karşıtlığı oluştururlar. Bu düşünsel kamplaşmanın uygarlık tarihinin pek çok aşamasında kısa zamanda bir *Gericiilik-İlericiilik* kavgasına dönüştüğü ve çeşitliliği spekülatif hareketlerin etkisiyle oldukça sert tartışmaların kaynağını oluşturduğu görülmüştür. Bunun çok çeşitli örnekleri tarihte ve günümüzde, hem bizde hem başka ülkelerde yaşandı, yaşanıyor. Anlaşıyor ki insan denen, düşünen, soran, araştıran, sonuçlandıran ve bir süre sonra bulduklarıyla yetinemeyen varlık dünya üzerinde varolduğu sürece de bu böyle sürüp gidecektir. Bütün bunlar sırtını dogmalara dayayarak ilahi ya da dünyevi düzen adına

değişime karşı çıkanlarla değişimi zorlayanlar arasındaki çalışmaların bilinen görünümleridir.

Dogmatizmin tehlikeli yayılma eğilimlerinden biri de Eğitim alanında kendisini gösterir. Sağlıklı bir düşünsel işleyişe yapısı gereği olanak tanımayan Dogmatizm eğitimin konusu olan pek çok alanda bin kere kullanılmak üzere bir kere hazırlanmış klişeler, etiketler, formüller kullanılarak ezberciliğe dayalı bir öğretim anlayışının da kaynağını oluşturmaktadır. Öğretimde, dizgeleştirmede belli bir basitlik ve kolaylık sağlamak gibi Masum bir amaçla kullanıldığı akla gelebilecek olan şema, etiket ve formüllerin ardında da çoğu zaman sinsi bir dogmacı anlayışın bulunduğu kolayca yadsınamaz. Kısa sürede doğru olanı yanlışların arasından seçip işaretleme üzerine kurulu test uygulamaları bir değerlendirme yöntemi olmaktan çıkıp bir eğitim sisteminin tümüne egemen olabiliyorsa; şema, şablon ve kestirme formüllerin ardındaki dogmatik eğilimi de görmek gerekir. Matematiğin her dalında, mekanik ve gök mekaniğinde çığır açıcı çalışmalar yapan ünlü Fransız matematikçi Henri Poincare'in şu özdeyişi bu bakımdan anlamlıdır : *İsteseydik, cetvele başvurmaksızın da logaritmamızı hesaplayabilirdik, fakat böyle bir zahmete katlanmak istemiyoruz. Bu cehaletin birinci derecesidir.* Buradaki vurgulama açıktır : Düşünmek bir emek işidir ve düşünmek için önce üşenmemek gerekir. Sormayan ve dogmaların hazır yanıtlarıyla yetinen bir zihin inanılmaz bir *zihin konforu* içinde yaşamaktadır. Dogma inanılmaz bir zihin konforudur aslında.

Dogma'nın yarattığı ve beslediği zihin konforu : **Yaratıcılığı** değil **Ediniciliği** yeğleyen bir düşünce yapısını ayakta tutmaya çalışır. Bu önceden ortaya konulmuş bir şeyi, kendinize maletmeyi amaçlayan bir dar mantığı gündemde tutar. Yargılamadan edinilen bilgilerle doldurulan kafa kalıplı alışkanlıkların ötesinde bir yaratıcılığı ya da yeniliği gerçekleştirmez.

Giderek sığılaşan ve neredeyse rating'ci medyanın denetimine giren popüler kültür de yine masum görünümlü dogmatik şemaların etkisi altındadır. Halk her yeni ad karşısında ne gibi tavır takınması gerektiğini bilmek ister. Zihni karıştıracak, kafa yoracak şeyleri pek hoş görmez.

Heredot'un adı geçti mi söz gelimi hemencecik : *Ha evet tarihin babası* diye düşünübilmekten hoşlanır. **Hegel** mi ? *Diyalektik* , **Einstein** mi ? *Atom bombası*, **Marx** mı ? *Komünizm*. **Namık Kemal** mi ? *Vatan şairi*. Bu : *Hemen düşünüp etiketleştirme eğilimi* Dogmatizmin yan etkilerinden başka bir şey değildir. Bu anlamda Dogmatizme bir düşünce kanseri gözüyle bile bakılabilir.

Şimdi **Dogma** olgusunun çekirdeğine yönelelim biraz. **Dogma**'nın inanılmaz bir zihin konforu oluşturan özelliklerine bakmaya, **Dogma**'nın bu kadar yaygınlaşma şansına sahip olmasının temellerini irdelemeye çalışalım.

Dogmayı yaratan da ona karşı çıkan da yine insan düşüncesidir ve anlaşılıyor ki Dogma temelde insanda varolan *Kalıplaşma Eğilimi*'nin bir uzantısı olarak yaşamda kendisine yer bulmaktadır. Bu nedenle içimizdeki bu ilginç eğilimin üzerinde kısaca durmakta yarar var.

İnsanla ilgili hemen tüm bilim dallarının üzerinde birleştikleri bir saptamaya göre insanoğlu, biyolojisi, psikolojisi ve sosyolojisiyle düzensizlikten, kaos'dan nefret eden bir varlıktır. Düzeni seviyor insan. Daha doğrusu normal kabul edilen her insan. Düzene

gereksinimimiz, özlemimiz var. Düzen gereksinimi adı altında belirtilmek istenen : Biyolojik, Psikolojik ve Sosyolojik özelliklerimizi oluşturan etmenlerin birbirleriyle uyum sağlaması; yaşanabilir, sağlıklı bir denge içinde bulunması durumundan öte bir şey değildir.

Yaşam akıp giderken zaman içinde bir durumdan ötekine geçen bizler; sürekli olarak düzenimizi oluşturan dengeleri korumak, kollamak gereksinimiyle karşı karşıya kalıyoruz. Bu gereksinim bir dizi önlem geliştirmeye yöneltiyor bizi. Bu önlemlerden etkili ve sık sık işe yarayanları zamanla *alışkanlıklara* dönüşüyor. Alışkanlıklar insanın davranışlarını ve düşünce yapısını kalıplıyor. Kalıplaşma değişim ve yenilenme güdülerimiz üzerine bir karabasan gibi çöküyor. Belki de bu yüzden demirden bir gömleğe ya da anahtarı kaybolmuş bir kelepçeye benzetilmiştir alışkanlık. Hiç bir şey alışkanlık kadar güçlü değildir ve **İbni Haldun**'un da dediği gibi insan alışkanlıklarının çocuğudur aslında.

Alışkanlıkların yönlendirdiği düşünce ve davranışlar zamanla bir tür yaşam pratiği oluşturuyor insanda. Gerekliğinde çok da düşünme zahmetine katlanmadan bunlardan bir ya da birkaçını uygulamaya koymak ve sonuç almak kolaylığı zaman içinde düşünce ve davranışlarımızda otomatikleşen bir kalıplaşma eğiliminin kaynağını oluşturuyor. Bu açıklamaya göre insanda görülen **Kalıplaşma eğilimi** Düzen gereksiniminin olumsuz bir boyutu olarak ortaya çıkmaktadır.

Şu halde **Dogma** ya da **Dogmatik Düşünce Biçimi**'nin genel karakteriyle varolan bir düzen anlayışını koruyucu, statükocu yapısı, insandaki düzen gereksinimiyle bağlantılı bu **Kalıplaşma Eğilimi**'nden adamakıllı güç almaktadır. Sınırlandırılmış sorular için hazırlanmış beylik yanıtlar pek içten, pek masum, inanç dokunulmazlıklarının ardında Düşünme eyleminin elini ayağını bağlayan ve küçümsenmemesi gereken kökleşmiş bir altyapıyı varetmektedir.

Dogma'nın devinime, değişim ve dönüşüme kapalı yapısı da yine aynı kalıplaşma eğilimi ile açıklanabilen bir özellik gösteriyor olması ilginçtir. Karşılaşılan her yeni durumun gerektirdiği koşullarla varolan yapının dengelenmesi sorunu, kişisel yaşantıda sürekli bir **Çatışma-Uyum-Çatışma** devinimini gerektirmektedir ve bu devinimin de her devinim gibi enerjiye olan gereksinimi tartışmasız bir gerçektir. Yaş ilerledikçe, ilişkilerin sayısı ve niteliği arttıkça, yaşantı zenginleştikçe kişinin uyum sağlamak zorunda kaldığı durumlar sayıca artış, nitelikçe çeşitlilik gösteriyor. Buna karşın yaşam enerjisinde tümüyle ters orantılı bir azalma sürecine giren insan giderek ilkelerine, alışkanlıklarına daha sıkı sarılır oluyor. Kendisinin bu ilkeleriyle birlikte kabul edilmesini istiyor. Çevresinden bunu bekliyor. İlkeleriyle, alışkanlıklarıyla bağdaşmayan durumlarla karşılaşmaktan kaçınıyor.

Değişmeyi, dengeyi yeniden kurmayı zorlayıcı durumlardan uzak duruldukça kişi, yaşam birikiminden getirdiği alışkanlıklarla dengelendiği ve benimsendiği davranış özelliklerini tekrarlayarak sürdürmeye yöneliyor. Zamanla daralan bir çember içinde tekrarların sıkıntısı küçüklü büyüklü mazeretlerle süsleniyor ve böylece kalıplaşma eğilimi de iyiden iyiye yerleşiyor insanda. *İnsan alışkanlıklarıyla yaşlanır* sözü boşa söylenmemiştir. Ama burada hemen bir gerçeğin altını çizmekte yarar var : Bu tür genellemeler sıradan insan eğilimleri için yapılmaktadır. Yaşantının insanı giderek kalıplaşmaya yönelten eğilimin; yaşla değil başla

orantılı bir özellik taşıdığını burada vurgulamak gerekir. Yoksa ilerlemiş yaşına karşın düşüncesi genç kalan dinamiklerle, düşüncesini derin dondurucuda unutmuş genç dogmatiklerin varlığı başka türlü açıklanamaz.

Düşünce ve davranışlarıyla bir kavgayı sürdürürebilmek; o eylemin gerektirdiği düşünsel ve fiziksel enerjisi yeni güç kaynaklarıyla beslemeyi gerektirir kuşkusuz. Bu da ancak standart ölçülerin üstüne çıkabilmek eğitimi ve bilincini elde edebilmiş insanlar için geçerli bir ayrıcalıktır. Dogmatiklerin insan bilincini geliştirmeye yönelik her türlü girişimin karşısına çıkmalarındaki örkütücü mantık da işte tam burada kendisini gösterir. İnsan dogmatik doğmaz, dogmatikleştirilir çünkü. Düşüncesi hadım edilmiş bir insan dogmatiktir.

Ne yazık ki *Kalıplaşma*'nın boyutları daha da geniştir. İnsanlar için olduğu kadar toplumlar için de söz konusudur. Kalıplaşma eğilimi. Bir toplumsal düzen, **Din** ile **Ahlak İlkeleriyle, Dogmatik Düşüncelerle** bir kez kendisini kalıpladı mı Gelişme ve Değişmenin değişmez yasasını sırtlayan insanı yaman çatışmalar ve acılar bekliyor demektir. Yasaların, geleneklerin, göreneklerin çerçevelediği kalıpların değerine ve değişmemesi gerektiğine inanan gelenekçi toplumlarda **Kişi** ile **Toplum** arasındaki çatışmanın ana kaynağı *Kalıpları zorlamak* ile *kalıplara direnmek* bazında yaşandığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

Bireysel ya da toplumsal olsun dogmaların düşünsel düzeyde kalıplaşmış alışkanlıklardan oluştuğunu ortaya koyduğumuzda Dogma'nın inanılmaz bir zihin konforu olma niteliği de bu niteliğin hazırlıksız zihinler için geçici ve uyuşturucu özelliğini de anlayabilme fırsatını elde edebiliyoruz. Çünkü **alışkanlık**, sonunda tekrarlamalarla elde edilen, bir şeyi kolaylıkla yapma yetisidir ve bir şeyi kolaylıkla yapmak veya elde etmek eğilimi bizi **konfor** kavramının önüne getirip bırakır.

Konfor Fransızca'dan dilimize girmiş bir sözcüktür. *Yaşamı zahmetsiz kılan şey, kolaylık* şeklinde tanımlanır.⁴ İnsanın kolayca eğilimli olduğu psikolojik bir gerçek. Yaşamı zahmetsiz kılan her şey insanın hoşuna gidiyor. Bunlarla oluşturabildiği her kolaylık onun konforudur. Kuşku, kaygı ve zorlanma ve çatışmaların tedirginliğinden uzak fiziksel ve düşünsel anlamda rahatlık ve huzur çağrışımlarıyla bezenmiş bir dingin bir yaşam ortamını ifade eder konfor. İnsanın yaşamı boyunca gücünün yettiğince elde etmeye çalıştığı ve rahatsız olmadığı sürece de değiştirmek istemediği bir ortamdır bu. Zihinsel ve fiziksel enerjinin en alt düzeyde harcandığı ; gevşetici bir ortam. Konforlu yaşamı kim istemez?

Öte yandan kabul etmek de gerekir ki düşünmek; kılı kırk yarararak, ince eleyip sık doku-yarak, tutkuyla düşünmek bir yetenek sorunu olduğu kadar zor zahmetli bir iştir. İnsanların oldukça büyük bir çoğunluğu bu işten yan çizerler. Böyle yaptıklarını itiraf etmek de işlerine gelmez. O zaman da en çıkar yol, pek hayır sahibi dogmatik düşünürlerin onlar için kafacıklarıyla bulup buluşturmuş oldukları formüllere, klişelere sarıvermek, etiketleri ezberleyivermektir ! Zihin konforu dediğimiz şey zihinsel enerjinin en alt düzeyde tutulduğu; sorgulamalardan, kuşkulardan, tedirginlik ve güvensizlik duygularını uyararak iç dinginliği bozma eğilimi gösteren akıl yürütmelerden uzak durulan bir düşünce tembelliği şeklinde açıklanabilir. Soğuk bir günde sıcak bir sobanın karşısında gevşeyen ve kendinden geçen bir insan gövdesini bırakmış statik hal ile eşdeğer bir konumdur bu. Zihin konforunda da

Soba'nın görevini **Dogma** üstlenir.

Dogma ilk bakışta güvenli ve huzurlu bir yaşam sunmaktadır insanlara : Öğrenirsiniz, inanırsınız ve bağlanırsınız. Düşünce ve davranışlarınızı dogmaların önünüze koyduğu hazırlop kalıpların içinde dondurur; aynı donuk kalıpları birbirlerine tekrarlayarak zamanlarını tüketen insanların arasına karıştır; kendinizi doğruluğuna kuşkusuz inanılan düşünce ve davranış geleneklerinin güvenli ılıkliğına bırakır. Aynı dogmaları paylaşanlarla birlikte sizin gibi düşünmeyenlere karşı ortak kinlerde birleşir; düşünmenin, sorgulamanın, kuşku duymanın tedirginliğinden uzakta yaşar gidersiniz. Değişim dinamiği yok edilmiş bir düşünce kalıbı olduğuna değindiğimiz dogma böylesine karşı konulması güç ve yürek isteyen inanılmaz bir zihin konforunu varetmiştir.

Sobaya odun atanlar varolduğu sürece de bu konfor pek çok insan için de devam edecektir. Böyle yapmayı yeğleyen kişilere ne söyleyecek sözümüz, ne söz söylemeye hakkımız var. Kuşkusuz burada sözümüz, düşünsel düzeyleri sadece kendilerini ilgilendirenlere, verilenle yetinenlere değil, Düşünce hayatına dogmatizmi bir at sineği gibi musallat eden kişilere; toplumlara, çağlara hadım edilmiş, eli kolu bağlanmış, çekmecelere tıklmış bir düşünce biçimi ve düşünce tutumunu önerenlerdir. Bir başka deyişle : Sobaya odun atanlardır.

Dogmatik düşünce önderlerinin işledikleri suç, mutlak olarak gerçekleşme olasılığının tasarlanmasından bile dehşete düşülecek bir kültür soykırımıdır. Bu suçun bilinçli olarak işlenmesini göze aldırın tutku, her somut durumda farklı yansımakla birlikte son çözümlemede kesinkes insanı; yaşam damarları olan kültür tarihiyle, insan başarılarının birikimiyle kurulmuş bağlarından kopararak tertemiz beyinleri yoğurmak ve eritip istenen robotların kalıbına dökmek tutkusudur.

Dogmaların geniş insan toplulukları arasında taraftar toplamalarının nedenlerini araştırdığımızda, insanın *Konfor gereksinimi* 'nin de altında yatan *Güvenlik gereksinimi* ile karşı karşıya geliyoruz. Her canlının yaşamını sürdürmek için güvenlik duygusuna gereksinimi vardır bilindiği gibi ve en geniş ve karmaşık ilişkiler zinciriyle oluşan insanın yaşam biçimi de çok yönlü korkulara karşı çok yönlü güvenlik gereksinimlerine ihtiyaç duyar. Kaynağı ne olursa olsun güvensizlik duygusu, insanın zihinsel ve fiziksel konforunun en önemli düşmanıdır. Tüm korkuların temelinde ise bilinmezlik yatar. Nerede, ne zaman, nasıl ortaya çıkacağı belli olmayan bir tehlike *Korku*'nun kaynağıdır. Dogma'da kendi çerçevesinin dışına çıkan her eğilime karşı bu silahı kullanır. Bu perspektiften bakıldığında **Dogma** güven verici, rahatlatıcı bir kesinlik taşır. Başka türlü olamayacağını kabullenmek iç tedirginliği bastırır. İç tedirginliği olmayan, kuşkuyla araştırmaya kalkmayan insanların yönetilmesini de kolaylaştırır.

Bu nedenle çağlar boyunca toplumları yönetmeyi üstlenen her güç yaptırımlarını oluşturmada ve uygulamada inançların dayandığı dogmalardan güç almıştır. Gücünün, hükümlerinin tartışılmasından hiç bir zaman hoşlanmayan egemen güçler: Dogmatizme gökte ararken yerde bulduğu bir araç olarak sarılmışlardır. Tarih boyunca geniş kitleler üzerinde

baskıcı yönetim kuran, egemen güçler, çıkarlarını korumak adına düşünmeyen ve giderek düşünmeye düşünmeye bu yetileri körelen; beyinleri tek tornadan çıkmış insanlara sıklıntısızca hükmetmenin rahatlığını hiç bir şeye değişmemişlerdir ve değişmeye de niyetli görünmemektedirler.

Hiç kuşkusuz bugün düşünce özgürlüğüne sonuna kadar açık bir çağdaş düşünce anlayışı; toplumsal ve düşünsel alanda buyurgan yaptırım gücü kazandırılmış dogmayı kabul edemez. Kişiyi yapay bir huzur kalıbı içinde uyuşturup pasifize eden; düşünme ve yapma özgürlüğünü kısıtlayan; sormayan, sordurmayan, sorgulamayan; tartışmayan, çatışmayan, verilenle yetinen; isyan tanımayan; bunları yaptığında bir felaketle karşılaşacağına inandırılmış; düşünmekten, akıl yürütmekten korkan, korkutulmuş, pısırıklaştırılmış, kişilik çizgileri yok edilmiş bir insan modelini kabul etmek. Çeşitli çıkar ilişkileri adına hala bu kafa yapısında insanlar üretmeyi amaçlayan zihniyeti onaylamak, yasal ve yasa dışı yollarla Dogmalara dayalı bir düşünce kısırlığını sürdürebilmek için milyarlarla ifade edilen kaynaklar harcanmasına göz yummak elbette mümkündür.

Bütün bunlara karşı koyabilecek en güçlü silah, hiç kuşkusuz inanılmaz bir zihin konforu içinde uyutulmaya çalışılan, pasifize edilen insan düşüncesini aktif hale getirmektedir. Dogma'nın uyuşturucu, sindirici, bastırmacı, dayatmacı etkilerine karşı düşünceyi silkeleyecek en etkin panzehir belki de tek bir sözcükle özetlenebilir. Bu panzehirin adı : **Soru**'dur? Dogmayı yıkacak olan şey **Soru**'dur. Bu nedenle **Dogma** her zaman sorudan korkmuştur. Çünkü **Soru**'nun ardında **Kuşku** ve **Merak** beklemektedir. **Dogma**, **Kuşku**'dan ve **Merak**'dan nefret eder. Bu nedenle kuşku ve merak edene karşı acımasızdır. Sırasında **Günah**, sırasında **Suç** sırasında **Ayıp** kavramlarını kalkan yaparak; **Kuşku** ve **Merak** eğilimlerinin güdülediği sorulardan korunmaya çalışır. Bunlar yetmezse işi **Engizisyon**'a kadar vardırı ve vardırıdır da. Çünkü soran ve araştıran bir akıl yürütme karşısında **Dogma**'nın kendisini savunacak üç dört cümleden fazlası yoktur. Çünkü bir başka dogmaya sarılmadan fazlasını üretecek gücü yoktur. Bu nedenle **Dogma** tahammülsüzdür. Sıkıştırıldıkça sertleşen, yok edici bir tavır içine girer. Kuşku, merak ve soru karşısında hızla biçim kusuru arar, bulur, hırçınlaşır ve yok etmeye yönelir. Sokrates kuşkusuz bunu çok iyi bildiğinden tartışmasız benimsenip dogmalaşan düşünceye karşı **Soru**'yu bir silah gibi kullandı. Akrebi ezerek değil çevresine ateşten bir çember oluşturarak, kendi kendisini zehirleyip yok etmesini sağlayan bir yöntemi de armağan etti dünya düşüncesine.

Psikoloji Düşünce eylemi : *Alışkanlıklarla işlerin yürütülemediği, ya da bir engelle karşılaşıldığı zaman başvurulmuş bilinçsel işlem olarak tanımlar. Çünkü düşünmek yargılamaktır bir bakıma ve zihin konforunun gevşetici etkilerine mahkum edilmiş insanları düşünmeye, kuşku duymaya, sorgulamaya, tartışmaya, yargılamaya yöneltmek kolay bir iş değildir. Düşünceyi daha köreltilmeden önce güçlendirmek, bilemek onun çeliğine, her türlü köreltilici etki altında keskinliğini koruyacak suyu vermek gerekir. Bunun da kökeninde eğitim olduğunu biz nasıl biliyorsak Dogmacılar da bilmektedirler. O yüzden düşüncenin çekirdekleri daha kaynağında yok edilmeye çalışılmaktadır. Ülkemizde eğitimin daha uzun*

ve daha çağdaş ölçülere çıkarılması için yapılan girişimler karşısında koparılan fırtınaların, mantık sınırlarını zorlamayan başka bir açıklamasını yapabilmek kolay değildir. Çünkü Dogmacı da iyi bilmektedir ki uyanan düşünce bir daha uyumaz ve düşünmeyi günah işlemeye benzeten **Erich Fromm** haklıdır : *İnsan onun zevkini bir kere tattı mı artık ondan vazgeçemez.* Daha XVIII. yüzyılda **Voltaire** : *İnsanlar yiyecek ekmekleri ve yatacak yerleri olduğu zaman düşünmeyi redederler* demişti. İnsanlara, yaşamın yiyecek ekme ve yatacak yeri olmanın ötesinde anlamlı, güzel ve yüce değerler içerdiği, insanca bir yaşam için bunları öğrenmek, edinmek ve istemek gerektiği bilincini vermek gerekir elbette. Bunun için de ilk adım insanın kendi konumunu sorgulamasıdır. Bir başka deyişle konumunu, üzerine oturttuğu dogmaları sorgulamasıdır.

İşte yüzyıllar boyunca insanın kendi yaşamını ve bu yaşamı yönlendiren, anlamlandıran değerleri sorgulaması; bu sorgulamayı estetik biçimlerle kitlesel bir arınmaya yönlendirmesi Tiyatro'da gerçekleşmektedir. Yüzyıllar boyunca dogmatik düşünce sahibi statükocuların tiyatro sanatına karşı çıkmalarının temelinde ise **Tiyatral** biçimin özünü oluşturan **Drama** ile **Dogma** arasındaki negatif ilişki yatmaktadır. Burada ayrıntılarına girmeden, ana başlıklarıyla değinmek istediğim bu negatif ilişki şöylece özetlenebilir:

Drama her şeyden önce estetik bir kategoridir. Bir sanattır. Vermek istediği mesaj ne olursa olsun **Dramatik Anlatım**, estetiği göz ardı edemez. Bu nedenle kitleler üzerinde çok daha güçlü ve kalıcı etkiler bırakabilir. Oysa **Dogma**'nın estetik bir endişesi yoktur. **Drama** sırasında **Trajik** , sırasında **Komik** , sırasında **Melodramatik** aromalar kullanılarak anlatımını güçlendirir, biçimlendirirken **Dogma** kalın çizgili bir didaktik anlatımda kalır. **Drama** diyaloga ve oynamaya, yani canlandırmaya dayanır. Göze ve kulağa birlikte yönelirken **Dogma** monologa dayalı bir tekdüzellik çizgisini aşamaz.

Drama alıcı ile bir iletişim içindedir. Seyircinin tepkilerini önemser. Bu tepkilere göre gerekli değişikliklere açık bir esneklik içerir. **Dogma** alıcının tepkilerine karşı katı, tek yönlü bir tutum içindedir. Alıcının niteliği ne olursa olsun **Dogma** daha iyi anlaşılabilirlik için herhangi bir esnekliğe ihtiyaç duymazken, **Drama** diyalektik anlamda bir *Tez /Antitez* karşıtlığını, çatışmalarla ilerleyen bir aksiyon üzerine oturarak geliştirir. **Dogma** diyalektik düşünceye karşıdır. **Diyalektik** bir üst aşama geliştirmez. Karşıt düşünceye hayat hakkı tanımaz. *Karşıtlığı* düşmanca bir tavırla yok ederek kendi savının güçlülüğünü radikal bir üstünlük duygusu içinde vurgulamakla yetinir. Bu nedenle **Drama**'ya oranla çok daha az inandırıcıdır. **Dramatik** anlatımda estetik ölçütlerle geliştirilen bir süreç sonucu ele aldığı kişi ve eylemlerde değişim ve dönüşümler yaşanır. **Dogma** değişim ve dönüşüm tanımaz. **Dramatik** işlediği konularda belli uzlaşmaları ve hoşgörüyü içerir. **Dogma** uzlaşma ve hoşgörüyü reddeder.

Dramatik, sorgular, işlediği konuyu sonuçlandırmak ve seyircinin ilgisini ayakta tutmak için merak ve gerilimi bir yöntem olarak kullanır. **Dogma** merak ve gerilimden uzak durur. İnsanların düşüncelerinde belirebilecek merak ve gerilim yaratıcı her motifi yatıştırmaya, baskı altına almaya çalışır. **Drama** insana önem veren, onu yaşama karşı güçlendiren, onu

biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarıyla ele alarak irdeleyen biçimler, yöntemler geliştirirken; **Dogma** insanı edilgen, önyargılar ve alinyazısı kavramlarıyla sınırlı bağlayan bir çerçeve içinde tutmaya yönelik bir tutum gösterir. **Dogma** ilginç ve inandırıcı faktörleri dengeleyerek, olasılık çizgisinde gelişen, toplumsal ve düşünsel boyutları gelişime açık bir malzeme zenginliğine sahiptir. Yoruma açıktır. **Dogma** kendince mantığı olan bir inandırıcılıkla yetinir. Gelişime ve yoruma kapalıdır.

Dogma yaşamın değişir ve değiştirilebilir bir süreç olduğunu kabul eder. Seyircilerine bunu yargılama ve gereğini yapma bilincini aşlamaya çalışır. **Dogma** neredeyse ilahi bir değişmezliğe boyun eğilmesi gerektiğini zorlayan bir tek yönlü baskıyı tekrarlamakla yetinir. Nihayet bu negatif ilişki tıpkı sanatla zanaat arasındaki fark gibi şu gerçekte somutlanır: **Dogma** tekrarlamalarla yaşar, **Drama** tekrarlamalarla ölür. Dogma'nın panzehiri olan *kuşku*, **Drama**'nın akaryakıtı sayılabilir. Çünkü **Kuşku** bir işiğe doğru koşmaktır ve Tefik Fikret'in de dediği gibi *Kuşku duymak akıllı insanlar için haktır*.

Evet bu kolay bir iş değildir. İnsanlardan : alışageldikleri rahatı ve huzuru terketmelerini dogmalardan kurtulmalarını; Değişen koşullara uygun yeni yaşam biçimi ve kurallarını geliştirmelerini; tartışmadan ve uzlaşmadan hiç bir tepeden inme yargıyı benimsememelerini bütün kalıplaşma eğilimlerine rağmen yeni dogmalar üretmemelerini; dogmatik eğilimlerden uzak durmalarını istemek ve bundan sonuç alabilmek kolay değildir. Her zaman aklımızın izinden yürümeye gücümüz yetmeyebilir belki. Yanıtı bulunan her soru bilgimizi yükseltir. Ve insanın bilgisi arttıkça, huzursuzluğu da artar. Ama unutulmamalı ki Dünya bütün ileri hareketleri hep huzursuz kişilere borçludur. Drama huzursuzluktan huzura; bilgisizlikten bilgiye; önyargılardan nesnel düşünceye; gerçeklerin acımasızlığından yaşam sevincine, nihayet edilgen bir kul anlayışından etkin ve güçlü insanlık bilincine geçişin estetiğidir. Elbette ki Dogmatik düşüncenin boy hedefi olacaktır. Elbette ki **Dogmatik** düşünceye karşı en amansız en güçlü savunmanın temel taşlarından biri olarak, tarihi misyonunu sürdürecektir.

Dogmayı inanılmaz bir zihin konforu olarak irdelemeye ve Drama ile negatif ilişkilerini ortaya koymaya çalıştığımız bu küçük incelemeyi Şu saatlerde dünyanın herhangi bir yerinde kafasında beliren soruyu inanılmaz bir suçluluk duygusu içinde bastırmaya çalışan insana: herhangi bir dogmanın pençesindeki insana **Suat Taşer**'in dizeleriyle seslenerek bitirmek istiyorum :

Ayakların olsun da Yürüme

Gözlerin olsun da Görme

Dilin olsun da Söyleme

Elin olsun da Vurma

Aklın olsun da Düşünme

Söyle

Ne farkı var senden dağın taşın ?

KAYNAKÇA

ALTIOK, Fusun,

HANÇERLİOĞLU, Orhan,

Niçin Diyalektik, Çağdaş Yayınları, İst. 1977.

Felsefe Ansiklopedisi Cilt 3, Remzi Kitabevi, İst. 1977.

Türkçe Sözlük, 6. Baskı, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara
1974.